

УДК 657.411

Зюкова М.М.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»***Виноградова М.О.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»*

РОЛЬ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ЯК ОБ'ЄКТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено обґрунтуванню ролі та значення власного капіталу як об'єкта обліку та аналізу. Здійснено оцінку динаміки власного капіталу підприємств України. Проведено узагальнення актуальних питань обліково-інформаційного забезпечення управління власним капіталом у сучасних умовах.

Ключові слова: капітал, власний капітал, бухгалтерський облік, аналіз, управління.

Зюкова М.М., Виноградова М.А. РОЛЬ СОБСТВЕННОГО КАПИТАЛА КАК ОБЪЕКТА УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена обоснованию роли и значения собственного капитала как объекта учета и анализа. Осуществлена оценка динамики собственного капитала предприятий Украины. Проведено обобщение актуальных вопросов учетно-информационного обеспечения управления собственным капиталом в современных условиях.

Ключевые слова: капитал, собственный капитал, бухгалтерский учет, анализ, управление.

Zyukova M.M., Vinogradova M.A. ROLE OF EQUITY AS OBJECT ACCOUNTING ANALYTICAL PERFORMANCE

The article is devoted to the justification of the role and importance of equity as an object of accounting and analysis. Having assessed the dynamics of equity capital enterprises of Ukraine. A generalization of the topical issues of accounting and information management to ensure equity in the modern conditions.

Keywords: capital, equity, accounting, analysis, management.

Постановка проблеми. Власний капітал відіграє ключову роль у створенні підприємства, а також є основою його функціонування та сталого розвитку. Саме власний капітал є джерелом формування ресурсів (засобів та предметів праці) підприємства під час його створення.

Для забезпечення ефективного функціонування підприємства та прийняття обґрунтованих управлінських рішень керівникам потрібна оперативна інформація про фінансово-майновий стан підприємства.

Чітке розуміння економічної сутності та особливостей бухгалтерського обліку власного капіталу забезпечить достовірне та повне відображення інформації щодо нього у фінансовій звітності. Це забезпечить користувачів звітності інформацією для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Отже, розуміння сутності власного капіталу як категорії бухгалтерського обліку та визначення на цій основі основних аспектів обліку та відображення у фінансовій звітності власного капіталу є одним з актуальних питань, які стоять перед бухгалтерською наукою та потребують подальшого дослідження та вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності власного капіталу, його обліку й інформаційного забезпечення управління власним капіталом займалися вчені-економісти: В.В. Бланк, Р.В. Варічева, С.Ф. Голов, О.О. Канцуров, Г.Г. Кірейцев, В.Г. Лінник, І.Б. Садовська, В.Я. Соколов, В.В. Сопко та ін.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць із визначеної проблематики, питання сутності та обліково-інформаційного забезпечення управлінських рішень щодо власного капіталу не втрачає своєї актуальності.

Мета статті полягає в обґрунтуванні ролі та значення власного капіталу, а також актуальних питань

обліково-інформаційного забезпечення управління власним капіталом у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особлива увага в процесі прийняття управлінських рішень належить саме питанням формування, розподілу та використання власного капіталу, що забезпечує достатній рівень фінансової стійкості підприємства.

Термін «капітал» походить від латинського слова *capitalis* – головний. На думку І.О. Бланка, власний капітал визначає ринкову вартість підприємства: «Капітал підприємства являється головним измерителем его рыночной стоимости. В этом качестве выступает прежде всего собственный капитал предприятия, определяющий объем его чистых активов» [1, с. 416].

На законодавчому рівні (НП(С)БО 1) закріплено таке визначення власного капіталу: «Власний капітал – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань» [5].

Активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому [5].

Тобто активи – це власне майно підприємства, яке воно використовує або використає потім для отримання прибутку у майбутньому.

Для здійснення діяльності у будь-якій сфері підприємство повинно володіти певними ресурсами (засобами та предметами праці). Якщо підприємство придбало майно за рахунок лише коштів власників, то фундаментальна облікова модель балансу такого підприємства буде мати такий вигляд:

Активи (Assets) = Власний капітал (Equity) (1)

Тобто коли підприємство ще не має зовнішньої заборгованості, розмір активів відповідає розміру власного капіталу. Коли ж підприємство залучає

кошти із зовнішніх джерел, фундаментальна облікова модель балансу набуває такого вигляду:

$$\text{Активи (Assets)} = \text{Власний капітал (Equity)} + \text{Зобов'язання (Liabilities)} \quad (2)$$

Із метою підтвердження виняткової ролі власного капіталу у формуванні вартості підприємства проаналізуємо загальний розмір власного капіталу підприємств України за видами економічної діяльності за 2013–2014 рр. (табл. 1, рис. 1) [9].

Так, загальний розмір власного капіталу підприємств України станом на 31.12.2014 р. становив 1480658,0 млн. грн., що на 469717 млн. грн. менше ніж за 2013 р.

При цьому в розрізі видів економічної діяльності нарощення величини власного капіталу відбулося за такими видами, як: сільське, лісове та рибне господарство (7 111,7 млн. грн.), професійна, наукова та технічна діяльність (109 242,8 млн. грн.), освіта (7,0 млн. грн.). За іншими видами діяльності спостерігається зменшення розміру власного капіталу.

У табл. 2 представлено результати оцінки питомої ваги власного капіталу у валюті балансу підприємств України за видами економічної діяльності [9].

Проведені розрахунки дали змогу прослідкувати такі тенденції. Так, у 2014 р. порівняно з 2013 роком

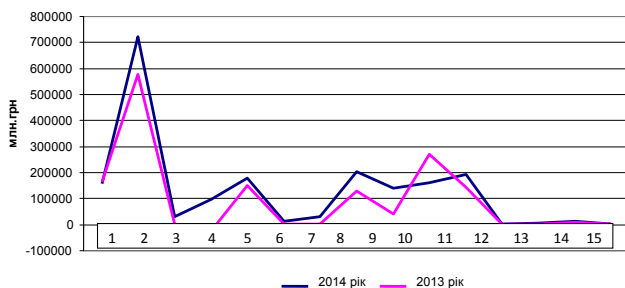

Рис. 1. Динаміка власного капіталу підприємств України за видами економічної діяльності за 2013–2014 рр.

відбулося зменшення питомої ваги власного капіталу у валюті балансу на 9,44%. Зміни в бік збільшення питомої ваги зафіксовано за професійною, науковою та технічною діяльністю (на 9,28%), освітою (на 1,8%) та мистецтвом, спортом, розвагами та відпочинком (на 0,24%).

За іншими видами діяльності порівняно з 2013 р. відбулося зменшення питомої ваги власного капіталу. При цьому найбільші зміни показали інформація та телекомунікації (на 28,54%) та тимчасове розміщування й організація харчування (на 25,06%).

Отже, проведені розрахунки підтверджують твердження, що власний капітал є основою діяльності підприємства та відіграє ключову роль у формуванні його вартості.

У процесі діяльності на величину власного капіталу мають вплив різні операції, зокрема: визнання доходів та витрат, додаткові внески засновників понад величину зареєстрованого капіталу, переоцінка необоротних активів, безоплатне одержання необоротних активів, розподіл та використання прибутку тощо.

Відповідно до НП(С)БО 1, до складу власного капіталу підприємства включаються такі елементи: зареєстрований (пайовий) капітал, капітал в доцінках, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), непоплачений капітал, вилучений капітал. У табл. 3. здійснено аналіз питомої ваги кожного із зазначених елементів у загальній вартості власного капіталу підприємств України за 2013–2014 рр. [9].

Проведені розрахунки дали змогу з'ясувати, що найбільшу питому вагу у складі власного капіталу підприємств України займає зареєстрований капітал –84,85% станом на 31.12.2014 р., при цьому його питома вага порівняно з 2013 р. виросла на 24,69%.

Ці значення є цілком зрозумілими, оскільки саме зареєстрований капітал є капіталом, який сформований за рахунок внесків власників підприємства грошових коштів та інших активів і є відправною точкою у функціонуванні підприємства.

Таблиця 1
Власний капітал підприємств України за видами економічної діяльності за 2013–2014 рр. (млн. грн., %)

Вид економічної діяльності	Власний капітал				Зміни (+,-)	
	на 31 грудня 2013 р.	питома вага, %	на 31 грудня 2014 р.	питома вага, %	у сумі, млн. грн.	у структурі, %
Усього ¹	1950375,0	100,00	1480658,0	100,00	-469717	0,00
1. сільське, лісове та рибне господарство	156820,0	8,04	163931,7	11,07	+7111,7	+3,03
2. промисловість	721155,3	36,98	579218,9	39,12	-141936	+2,14
3. будівництво	32190,8	1,65	3144,7	0,21	-29046,1	-1,44
4. оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	97560,1	5,00	-24005,6	-1,62	-121566	-6,62
5. транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	179355,1	9,20	151337,3	10,22	-28017,8	+1,03
6. тимчасове розміщування й організація харчування	13786	0,71	3333,9	0,23	-10452,1	-0,48
7. інформація та телекомунікації	29443,8	1,51	3896,9	0,26	-25546,9	-1,25
8. фінансова та страхова діяльність	204660,6	10,49	128436,4	8,67	-76224,2	-1,82
9. операції з нерухомим майном	141389,5	7,25	40629,1	2,74	-100760	-4,51
10. професійна, наукова та технічна діяльність	159850,7	8,20	269093,5	18,17	+109242,8	+9,98
11. діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	194169,8	9,96	144932,3	9,79	-49237,5	-0,17
12. освіта	1666,8	0,09	1673,8	0,11	+7,0	+0,03
13. охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	5692,9	0,29	2858,1	0,19	-2834,8	-0,10
14. мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	11194,8	0,57	10868,1	0,73	-326,7	+0,16
15. надання інших видів послуг	1438,7	0,07	1308,9	0,09	-129,8	+0,01

¹ Без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ, тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

Бухгалтерський облік формування власного капіталу залежить від організаційно-правової форми та виду діяльності підприємства та має свої особливості.

Відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, для обліку та узагальнення інформації про стан і рух елементів власного капіталу передбачено рахунки класу 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань» [6].

Основною прийняття управлінських рішень є інформація фінансової звітності, яка формується на основі даних бухгалтерського обліку.

Інформація про складові частини власного капіталу розкривається в чинних формах фінансової звітності з різним ступенем деталізації, а саме форма 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», та форма 4 «Звіт про власний капітал» та у Примітках до фінан-

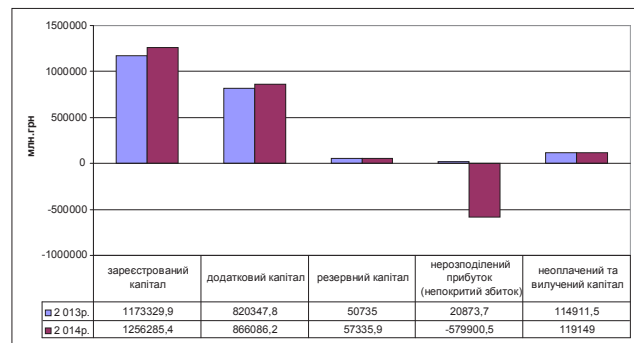

Рис. 2. Динаміка елементів власного капіталу підприємств України за 2013–2014 рр. (станом на кінець року, млн. грн.)

Таблиця 2

Питома вага власного капіталу у валюті балансу підприємств за видами економічної діяльності за 2013–2014 рр. (млн. грн., %)

Види економічної діяльності	Власний капітал, млн. грн.		Валюта балансу, млн. грн.		Питома вага у валюті балансу, %		Відхилення
	на 31.12.2013р.	на 31.12.2014р.	на 31.12.2013р.	на 31.12.2014р.	2013 рік	2014 рік	
Усього ¹	1950375	1480658	5712275	5994266	34,14	24,70	-9,44
сільське, лісове та рибне господарство	156820	163931,7	313096,8	390607	50,09	41,97	-8,12
промисловість	721155,3	579218,9	1872235,9	2010917,3	38,52	28,80	-9,71
будівництво	32190,8	3144,7	293017,2	269574,6	10,99	1,17	-9,82
оптова та роздріб-на торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	97560,1	-24005,6	1148632,8	1171108,1	8,49	-2,05	-10,54
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	179355,1	151337,3	374322,1	369502	47,91	40,96	-6,96
тимчасове розміщення й організація харчування	13786	3333,9	37009,4	27359,7	37,25	12,19	-25,06
інформація та телекомунікації	29443,8	3896,9	90121,1	94420,1	32,67	4,13	-28,54
фінансова та страхова діяльність	204660,6	128436,4	366595,2	335333,9	55,83	38,30	-17,53
операції з нерухо-мим майном	141389,5	40629,1	449004,8	452794,9	31,49	8,97	-22,52
професійна, наукова та тех-нічна діяльність	159850,7	269093,5	464020,4	615355,8	34,45	43,73	+9,28
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	194169,8	144932,3	251976,5	208559,4	77,06	69,49	-7,57
освіта	1666,8	1673,8	2357	2308,1	70,72	72,52	+1,80
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	5692,9	2858,1	12589,9	9618,6	45,22	29,71	-15,50
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	11194,8	10868,1	32876,1	31697,4	34,05	34,29	+0,24
надання інших видів послуг	1438,7	1308,9	4419,6	5108,7	32,55	25,62	-6,93

¹ Без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ, тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

Таблиця 3

Динаміка елементів власного капіталу підприємств України за 2013–2014 рр. (станом на кінець року, млн. грн., %)

Елементи	2013 рік		2014 рік		Відхилення (+,-)	
	сума, млн.грн	питома вага, %	сума, млн.грн	питома вага, %	за сумою, млн.грн	за структурою, %
Усього власний капітал ¹	1950374,9	100,00	1480658,0	100,00	-469717,1	-
у тому числі:						
зарєстрований капітал	1173329,9	60,16	1256285,4	84,85	+82955,5	+24,69
додатковий капітал	820347,8	42,06	866086,2	58,49	+45738,4	+16,43
резервний капітал	50735	2,60	57335,9	3,87	+6600,9	+1,27
нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	20873,7	1,07	-579900,5	-39,17	-600774,2	-40,24
неоплачений та вилучений капітал	114911,5	5,89	119149	8,05	+4237,5	+2,16

¹ Без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ, тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

сової звітності, порядок заповнення яких визначено у Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджених Наказом Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433 [7].

Для успішного та ефективного функціонування підприємство повинно сформувати оптимальну структуру капіталу, за якою співвідношення між власними та залученими ресурсами забезпечить найкраще поєднання ризику й доходності.

В.А. Кулик доводить, що саме бухгалтерський баланс є джерелом інформації для прийняття економічних рішень у процесі здійснення антикризових заходів на підприємстві. Інформація бухгалтерського балансу є корисною як на етапі діагностики фінансового стану підприємства з метою запобігання кризовим явищам, так і на етапі ліквідації чи санації [3, с. 146].

Для аналізу складу і структури власного і залученого капіталу необхідно оцінити зміну величини власного та залученого капіталу, зміну розміру питомої ваги кожної складової частини та їх впливу на побудову оптимального співвідношення між власним та залученим капіталом.

Достатня частка власного капіталу сприяє підвищенню інвестиційної привабливості підприємства, тобто власний капітал виступає гарантом захисту підприємства від впливу негативних явищ на його діяльність, значно знижує ймовірність банкрутства. Проте фінансування діяльності підприємства лише за рахунок власних коштів не завжди є свідченням ефективної діяльності.

Залучення коштів із метою фінансування розширення виробництва, нарощення обсягів діяльності, як правило, дає змогу покращити фінансовий стан, підвищити ефективність використання капіталу підприємства в цілому і власного капіталу зокрема.

Так, П.М. Герасим пропонує методику оптимізації структури власного капіталу, яка передбачає чотири етапи: проведення фінансово-економічного аналізу та оцінки ефективності формування і використання власного капіталу підприємства; виявлення інтегрованих шляхів оптимізації структури власного капіталу підприємства; надання інформаційної підтримки у прийнятті управлінських рішень щодо шляхів оптимізації структури власного капіталу підприємства; розробка ефективної парадигми збереження власного капіталу підприємства [3, с. 73].

Збільшення частки власного капіталу за рахунок будь-якого із джерел сприяє посиленню фінансової стійкості підприємства. При цьому наявність нерозподіленого прибутку може розглядатися як джерело поповнення оборотних засобів і зниження рівня поточної кредиторської заборгованості.

Чим активніше використовує підприємство залучений капітал, тим більше в акціонерів потенційних можливостей отримати прибуток. Водночас зростає і ризик невиконання всіх зобов'язань, взятих підприємством під час залучення цього капіталу.

Так, Р.В. Варічева пропонує методику аналізу оптимальності структури власного капіталу, побу-

довану на поєднанні ретроспективного та перспективного аналізу фінансової стійкості підприємств, одночасній максимізації зростання рентабельності власного капіталу та мінімізації середньозваженої вартості капіталу, що забезпечує отримання найбільш повної та достовірної інформації про фінансово-майновий стан підприємства і дає змогу спрогнозувати можливі напрями оптимізації структури капіталу задля підвищення показників розвитку підприємства [2, с. 165–167].

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що власний капітал є однією з ключових економічних категорій. Інформаційною базою управління підприємством є система обліку та фінансової звітності, які забезпечують обліково-інформаційну базу об'єктивного відображення стану, динаміки та використання власного капіталу. Для ефективного функціонування підприємство повинно сформувати оптимальну структуру капіталу, що є важливою умовою сталого економічного розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бланк І.А. Основи фінансового менеджменту / І.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, Ельга, 2004. – Т. 1. – 624 с.
2. Варічева Р.В. Аналіз оптимальності структури власного капіталу акціонерних товариств: проблеми та перспективи / Р.В. Варічева // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 4(47). – С. 155–167 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/Vsed_2012_4_26.pdf
3. Герасим П.М. Власний капітал підприємства як об'єкт обліково-аналітичної діяльності / П.М. Герасим, Лобода Н.О., Герасим М.П. // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2015. – Вип. 12(1). – С. 67–73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/esnof_2015_12\(1\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/esnof_2015_12(1)_11).
4. Кулик В.А. Бухгалтерський баланс – джерело релевантної інформації у системі антикризового управління / В.А. Кулик // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2010. – № 1(40). – С. 143–146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ile:///C:/Users/User/Downloads/Nvpushk_2010_1_30.pdf.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
6. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємства і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
8. Садовська І.Б. Обліково-інформаційне забезпечення в управлінні власним капіталом сільськогосподарських підприємств / І.Б. Садовська // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Вип. 9(33). – Ч. 3. – С. 207–213 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Downloads/esnof_2012_9\(3\)_29%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/esnof_2012_9(3)_29%20(4).pdf).
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.